

Date: 11th June-2025

TEXNIKUM O'QUVCHILARI UCHUN FUNKSIONAL SAVODXONLIKNI OSHIRISHDA ADABIYOT FANINING O'RNI

Abduraxmonova Nigora Nimatullayevna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 2-son politexnikumi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnikum o'quvchilarining funksional savodxonligini shakllantirishda adabiyot fanining o'rni va ahamiyati yoritilgan. Funksional savodxonlik — bu o'quvchining kundalik hayotda zarur bo'lgan axborotni qabul qilish, qayta ishlash, tahlil qilish va uni amaliyotga tatbiq eta olish qobiliyatidir. Adabiyot fani orqali bu ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali usullari, badiiy asarlar asosida tanqidiy fikrlashni shakllantirish, muloqot madaniyati va estetik didni oshirishga doir metodik yondashuvlar tahlil qilingan. Shuningdek, adabiyotning axloqiy va ma'naviy tarbiyada tutgan o'rni haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: funksional savodxonlik, texnikum, adabiyot fani, tanqidiy fikrlash, muloqot madaniyati, badiiy asarlar, metodik yondashuvlar, ma'naviy tarbiya, til kompetensiyasi, zamonaviy ta'lim.

XXI asr — bu raqamli texnologiyalar, tezkor axborot almashinuvi, sun'iy intellekt va global mehnat bozoriga moslashuv asridir. Ushbu zamonaviy sharoitda har bir fuqaro, ayniqsa yosh avlodning jamiyatda o'z o'rnini topishi, muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllanishi uchun ta'lim jarayonida olingan bilim va ko'nikmalarni amaliy hayotga tatbiq etish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Bu esa bevosita **funksional savodxonlik** tushunchasining dolzarbligini belgilaydi.

Funksional savodxonlik — bu faqatgina o'qish va yozishni bilish emas, balki o'rgangan bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llay olish, mustaqil fikrlay olish, tanqidiy yondasha bilish, ijtimoiy faol bo'lish, kommunikatsiya madaniyatiga ega bo'lish kabilarni o'z ichiga oladi. Bugungi kunda YUNESKO, PISA (Programme for International Student Assessment) kabi xalqaro tashkilotlar ta'lim sifatini baholashda aynan funksional savodxonlikni asosiy mezon sifatida ilgari surmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda ta'lim tizimining sifatini oshirish, o'quvchilarni hayotga tayyorlash va ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlash yo'lida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, kasb-hunar ta'limi muassasalari, jumladan texnikumlarda o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy salohiyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda adabiyot fanining o'rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Ko'pchilik texnikum o'quvchilarining ilmiy-texnik yo'nalishga yo'naltirilganligini inobatga olgan holda, ularning tafakkurini har tomonlama rivojlantirish, axloqiy-estetik qarashlarini shakllantirish, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirishda **adabiyot fani** alohida pedagogik imkoniyatlarga ega. Adabiyot o'qitish orqali nafaqat milliy madaniyat

Date: 11th June-2025

va tarix bilan tanishtirish, balki o'quvchining ichki dunyosiga ta'sir etish, uni mulohazali va faol ijtimoiy shaxs sifatida tarbiyalash imkoniyati mavjud.

Adabiy matnlar asosida o'tkaziladigan muhokamalar, yozma ishlanmalar, obrazlar tahlili o'quvchilarni axborot bilan ishlash, ularni tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish va o'z fikrini asoslab ifoda etishga o'rgatadi. Aynan shu nuqtada adabiyot fani **funksional savodxonlikni rivojlantirishda muhim vositaga** aylanadi.

Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchilarning shunchaki nazariy bilim egallashi emas, balki bu bilimlarni real hayotga tatbiq etish malakasini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu nuqtai nazardan, adabiyot fani texnikum o'quvchilarining funksional savodxonligini rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Adabiyot fanining funksional savodxonlikni rivojlantirishdagi imkoniyatlari. Adabiyot – bu faqatgina badiiy asarlarni o'qish yoki mualliflar hayoti bilan tanishish emas. U – hayotni, jamiyatni, inson ruhiy olamini, axloqiy qadriyatlarni o'rganish, anglash va tahlil qilish vositasi hamdir. Adabiyot darslari orqali o'quvchilar quyidagi asosiy funksional ko'nikmalarni egallaydi:

O'qib tushunish va tahlil qilish: Badiiy matnlarni o'qish orqali o'quvchilar matn mazmunini anglaydi, voqealar rivoji, obrazlar, konflikt va g'oya ustida fikr yuritadi. Bu ko'nikma hayotda har xil hujjat, ma'lumotnoma, texnik tavsiflarni tushunish va baholashda yordam beradi.

Tanqidiy fikrlash: Obrazlar harakati, muallif pozitsiyasi, ijtimoiy muammolarga badiiy yondashuv orqali o'quvchilar voqealarga biryoqlama qarashdan voz kechadi, fikrni baholash va muhokama qilish qobiliyati ortadi.

Yozma nutqni rivojlantirish: Insho, mulohaza, tahliliy yozuvlar orqali o'quvchilarning o'z fikrini aniq va ravon ifodalash qobiliyati mustahkamlanadi. Bu esa yozma bayon, ariza yozish, rezyume tuzish kabi hayotiy ko'nikmalarga asos bo'ladi.

Muloqot madaniyati: Matn muhokamasi, sahna ko'rinishlari, ijodiy topshiriqlar orqali o'quvchilarda og'zaki nutq malakasi, axloqiy me'yorlarga rioya qilish, fikrni to'g'ri va madaniyatli ifoda etish ko'nikmalari shakllanadi.

Adabiyot darslarining integratsiyalashgan yondashuvlar asosida tashkil etilishi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda fanlararo bog'liqlik asosida ta'lim berish, ya'ni adabiyot fanini boshqa yo'nalishlar bilan integratsiyalashgan holda o'qitish samaradorlikni oshiradi. Misol uchun:

✓ **Adabiyot va tarix:** Adabiy asarlarni o'rganishda tarixiy fon, davr ruhi, ijtimoiy munosabatlar haqida fikr yuritish orqali o'quvchilar tafakkurining kengayishi ta'minlanadi.

✓ **Adabiyot va axborot texnologiyalari:** Asarlarning raqamli tahlili, video-prezentatsiyalar, slaydlar asosida obrazlar tahlili o'quvchilarda IT-ko'nikmalarni shakllantiradi.

✓ **Adabiyot va kasbiy fanlar:** Ba'zi badiiy matnlarda tilga olingan kasb egalari, ularning shaxsiy fazilatlarini haqida suhbatlar o'tkazish orqali o'quvchilar o'z mutaxassisligiga bo'lgan e'tiborini oshiradi.

Metodik yondashuvlar va zamonaviy usullar. Adabiyot fanini o'qitishda quyidagi metodlar funksional savodxonlikni oshirishda ayniqsa samarali bo'lib xizmat qiladi:

➤ **Muammoli ta'lim:** O'quvchilarga ijtimoiy yoki axloqiy muammo yuzasidan savol qo'yish va uni badiiy obrazlar misolida tahlil qilish orqali mustaqil fikrlashga undash.

➤ **Rol o'ynash va sahnalashtirish:** Badiiy matndagi voqeani dramatik sahna ko'rinishiga aylantirib o'ynash orqali o'quvchilar shaxsiy ishtirok asosida mavzuni chuqurroq anglaydi.

➤ **Klasterlar va aqliy hujumlar:** Muayyan g'oya yoki obraz asosida tarmoqli fikrlar yaratish orqali o'quvchilar bir fikrdan kelib chiqib keng qamrovli xulosalar chiqarishga o'rganadi.

➤ **Portfolio usuli:** O'quvchining barcha yozma ishlari, taqdimotlari, ijodiy topshiriqlari yig'indisi uning o'z-o'zini tahlil qilishiga xizmat qiladi.

O'quvchi shaxsini shakllantirishda adabiyotning axloqiy-estetik ta'siri. Texnikum o'quvchilari, asosan, amaliy kasb-hunar bilimlarini egallashga qaratilgan bo'lsada, ularning axloqiy, ma'naviy va estetik tarbiyasi ham ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. Adabiyot bu borada o'ta ta'sirchan vosita bo'lib, o'quvchini:

- ❖ yaxshi-yomonni farqlashga,
- ❖ adolat, vatanparvarlik, halollik kabi fazilatlarni qadrlashga,
- ❖ insonparvarlik, bag'rikenglik, sabr-toqat kabi his-tuyg'ularni rivojlantirishga o'rgatadi.

O'zbek adabiyotida Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Oybek, Said Ahmad kabi yozuvchilarning asarlari bugungi yoshlar ongida hayotiy g'oyalarni uyg'otish, ularni o'z millati, ona tili va madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalashda xizmat qilmoqda.

Bugungi globallashuv, texnologik taraqqiyot va axborot oqimining ortib borayotgan davrida yosh avlodning funksional savodxonligini rivojlantirish jamiyat taraqqiyoti uchun dolzarb masalaga aylangan. Ayniqsa, texnikum va kasb-hunar maktablarida tahsil olayotgan yoshlar nafaqat kasbiy bilimlarga ega bo'lishlari, balki tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq ifoda eta olish kabi hayotiy zarur ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim.

Adabiyot fani ana shu funksional savodxonlikni shakllantirishda asosiy vositalardan biri sifatida xizmat qiladi. Badiiy asarlarni o'qish, tahlil qilish, munozaralar yuritish, ijodiy yondashuv orqali o'quvchi ongida tilga, tafakkurga, madaniyatga bo'lgan munosabat mustahkamlanadi. Shu bilan birga, adabiyot insoniy qadriyatlar, ma'naviy kamolot va axloqiy tarbiyani singdiruvchi eng ta'sirchan vositadir.

Xulosa qilib aytganda, adabiyot fanining zamonaviy metodikalar asosida o'qitilishi texnikum o'quvchilarining shaxsiy va kasbiy shakllanishida, funksional savodxonlik darajasining oshishida beqiyos o'rin tutadi. Shu boisdan, ta'lim jarayonida adabiyot faniga yangicha yondashuv, integratsiyalashgan va innovatsion metodlar asosida dars olib borish zaruriyati kundan kunga ortib bormoqda.

Date: 11th June-2025

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduazizov A., O'zbek adabiyoti ta'limida zamonaviy yondashuvlar, O'zbekiston nashriyoti, Toshkent, 2021, 240 bet.
2. Yo'ldoshev A., Til va adabiyot fanlarini o'qitishda funksional savodxonlik masalasi, "Pedagogik izlanishlar" jurnali, 2022, №4, 58–62-betlar.
3. Qodirova G. Sh., Adabiyot darslarida o'quvchilar tanqidiy fikrlashini shakllantirish usullari, "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent, 2020, 176 bet.
4. Karimova M. A., Kasb-hunar ta'limida o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish yo'llari, "Ta'lim va rivojlanish" jurnali, 2023, №1, 43–47-betlar.
5. Azizxo'jayeva N.N., Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat, "Fan va texnologiya" nashriyoti, Toshkent, 2020, 304 bet.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish to'g'risida"gi PQ–3775-sonli qarori, 2018-yil 14-iyul.
7. Vasilyeva G. A., Funksionalnaya gramotnost kak faktor kachestvennogo obrazovaniya, Moskva, 2019, 212 str.
8. UNESCO, Global framework on functional literacy and life skills, Paris, 2021.

